

Celestin Tomić

ISUSOV KRIŽ

Isusov križ je središnji događaj spasenja, znak kršćanstva, sadržaj Isusova poslanja, objava Očeve i Isusove ljubavi. Ipak i danas mnogi postavljaju pitanje o vanjskom izgledu Isusova križa. Kako je izgledao Isusov križ? Da li je to bio onakav križ kako nam ga prikazuje kršćanska umjetnost kroz stoljeća, ili stup (Dj 5, 30; 10, 39)? Jehovini svjedoci smatraju da je Gospodin bio ubijen na jednom uspravno postavljenom stupu, a ne na dva, pod bilo kojim kutem, poprečno postavljena komada drveta.

Pitanje izgleda Isusova križa u posljednje vrijeme nanovo je oživjelo, osobito otkako je u lipnju 1968. g. nađen u jednoj obiteljskoj grobnici pokraj Jeruzalema kostur mladića koji je bio raspet. To je prvi slučaj da je pronađen jedan dokaz prve vrste koji nam donekle osvjetljuje kako je izgledao Isusov križ.

Križ u Novom zavjetu

Križ (staurós) susrećemo u Novom zavjetu 27 puta: 16 puta u evanđeljima, 11 puta u ostalim spisima. Glagol raspeti (stauroo) 44 puta: 33 puta u evanđeljima i 11 puta u ostalim spisima. Nalazimo riječ, ali nigdje se ne govori o izgledu Isusova križa. K tome, većina ovih mjesta imaju već teološko, moralno, duhovno značenje. Riječ više govori o smislu i značenju Kristove muke, a malo ili ništa o obliku križa.¹

¹ Usp. novije rječnike duhovnosti kao *Dictionnaire de Spiritualité*, Paris 1933, s. 2606.

U navještaju muke Isus jasno govori da će biti raspet (Mt 20, 19; 26, 2 . . .). To je sudbina proroka (Mt 23, 34). I prorok, kojeg očekuju, mora tako završiti. Poslije uskrsnuća Isus je označen kao Raspeti (Mt 28, 5; Mk 16, 6; Lk 24, 7. 20; Dj 2, 36 . . .). Time se više izriče bogatstvo teološkog smisla nego fizičko mučilo.

To vrijedi napose za Isusov poziv učenicima: »nositi križ« (Mt 10, 38; 16, 24; Mk 8, 34; Lk 9, 23; 14, 27). »Nositi križ« je sinonim za nositi Kristov »jaram« (Mt 11, 29). Izriče sveukupni život kršćanina s njegovim žrtvama, stradanjima, umiranjem koje prihvaća u Kristu. Znači biti dionik sudbine Učitelja Isusa. Zato je i znak križa *Tau* (Ez 9, 4), upečaćen znakovito na krštenju na čelo krštenika, znak pripadnosti novom svijetu, otkupljenom čovječanstvu koje je izbjeglo sudu. To vrijedi posebno za mjesto koja se nalaze izvan evanđelja (1 Kor 1, 13. 23; 2, 28; 2 Kor 13, 4; Gal 3, 1; 5, 24; 6, 14).

Židovi traže od Pilata da Isusa razapne (Mt 27, 22. 26. 31; Mk 15, 13. 14. 15. 20; Lk 25, 21. 23; Iv 19, 6. 10. 15). Križ se ne spominje. Također se ne spominje ni pri razapinjanju, već samo kažu »razapeše ga« (Mt 27, 35. 38; Mk 15, 24. 25; Lk 33, 33; Iv 19, 18. 20. 23. 41). Neprijatelji dovikuju Isusu: »Sidi s križa!« — da tako pokaže svoju moć (Mt 27, 40. 42; Mk 15, 30. 32). Ali kada ga skidaju, ne spominju »križ«, već samo Josip »uze«, »skine« tijelo (Mt 27, 59; Mk 15, 46; Lk 23, 55; Iv 19, 38).

Riječ »križ« u značenju mučila imamo samo četiri puta. I to jednom za Isusa: »noseći svoj križ, izide na mjesto zvano Lubanjsko« (Iv 19, 17), a triput za Šimuna Cirenca kojega prisile da mu ponese križ (Mt 27, 32; Mk 15, 21; Lk 25, 36).

Iz Ivanova evanđeoskog izvještaja možemo sa sigurnošću utvrditi da je Isus bio na križ čavlima pribijen (Iv 20, 25). Nešto kasnije i proroštvo uskrslog Krista Petru, u kojem mu naviješta smrt na križu: »Dok si bio mlađi, sam si se opasivao i hodio kamo si htio; ali kad ostariš, raširit ćeš ruke, i drugi će te opasivati i voditi kamo nećeš« (Iv 21, 18). Isus mu iz svog iskustva govori o smrti na mučilu križa.

Arheološki izvještaji o križu

Budući da nam evanđelja gotovo ništa ne govore o izgledu križa, to nam preostaje da ispitamo stare izvještaje o križu, posebno o rimskom križu.²

² H. HOLZMEISTER, *Cruz Domini atque crucifixio quomodo ex archeologia romana illustrentur*, Scripta P.I.B., Roma 1934; J.J. COLLINS, »The Archeology of the Crucifixion« u *Catholic Biblical Quarterly* 1 (1939) 154-159 i 12 (1950) 171; R. NORTH, »Staurós nella archeologia e nel Nuovo testamento« u *Parole di vita* 2 (1976) 113—134.

Staurós (križ) u grčkom jeziku sigurno označuje stup ili kolac. Kao mučilo riječ imamo u *Odiseji* 14, 11 i u *Ilijadi* 24, 453; kao ogradu kod *Tukidida* (4, 90, 2). Kao mučilo redovito je zaboden u zemlju. Često na obje strane zašiljen kolac na koji se nabijalo utamničnika.

Prema *Herodotu* (9, 120) to su mučilo izmislili Perzijanci, da se ne bi žrtvom obeščastila ni zemlja, ni vatra, ni voda. Zbog toga su i svoje mrtvace izlagali na »tornjeve tišine« da ih pojedu gavrani. Izgleda da su se prije Perzijanaca tim mučilom služili Skiti. Od njih su ga preuzeli Asirci. U Ninivi je nađen naslikan prizor na kojem su tri žrtve pribijene na zidu ili nekoj ravnoj plohi.

Od Asiraca su to mučilo prihvatili Feničani i proširili ga u svoja područja. Rimljani su taj način ubijanja usvojili od njih. Grci se rijetko njime služe. Rimljani ga upotrebljavaju samo za robove i za rušitelje države. Židovi se manje služe razapinjanjem. Flavije Josip bilježi da je Aleksandar Janej god. 88. pr. Krista pribio na stup 800 Židova.³ U doba helenizma razapinjanje se manje upotrebljava. To potvrđuju tumačenja u Homera i Tukidida. Znači da im nije poznat taj način smrti. No Rimljani ga prihvaćaju i postaje gotovo redovito mučilo za robove i buntovnike.

Sigurno je da staurós (crux, križ) izvorno označuje samo stup na koji se privezala ili čavlima pribijala žrtva. Katkad je to bio panj nekog drveta. Inače je redovito to bila greda-deblo zabijeno u zemlju. U vremenima čestih razapinjanja to je mučilo bilo stalno pripravljeno.

Pisci nam spominju i drugu gredu, patibulum = mučilo, koja se natakala ili pričvršćivala na glavni stup ili gredu, koja je već bila usadena u zemlju. Također nam govore o trostrukom »križu«, to jest o načinu na koji se poprečna greda pričvršćivala na križ-stup:

— crux comissa ili antonijina: poprečna se greda natakla na stup pa se tako dobio križ oblika slova T(au);

— crux immissa ili capitata: transversala se nasadivala na sredinu stupa — grčki križ (+), ili više prema vrhu — rimski križ (†);

— crux decussata u obliku slova X.⁴

Osuđenik je nosio samo poprečnu gredu, patibulum — mučilo. Nikada nije nosio »križ«. Zato »nositi križ« je sinegdoha, uzima dio za cjelinu.

Osim toga, stari pisci govore o rogu (cornu) ili sjedištu (sedile) na kojem je počivalo tijelo raspetoga.⁵ Odatle izraz: »jašiti križ«.

Da li je bilo i postolje (suppedanaeum) za noge? Stari nam pisci o tom ne govore. Na slikama se pojavljuje istom u 9. st. i brzo postaje općenito prihvaćeno.

³ FL. JOSIP, *Antiquitates jud.*, 13, 14, 2.

⁴ H. HOLZMEISTER, »Croce« u *Enciclopedia Cattolica*, Vaticano 1950, vol. 4, 953.

⁵ Usp. JUSTIN, PG 6, 693; IRENEJ, PG 7, 795; TERTULIJAN, PL 1, 649.

Raspetog se na križ vezivalo konopima ili pribijalo čavlima. Glede Isusovih ruku sigurno je da su bile čavlima probodene. Za noge se ne govori ništa. Ako je bio čavlima pribijen, da li jednim ili s dva čavla? Stručnjaci liječnici kažu da je gotovo nemoguće jednim čavlom prikovati noge žrtve, a da joj se ne polome kosti.⁶

Iz ovoga možemo zaključiti: Isus je nosio patibulum — poprečnu gredu. Kad je došao na Kalvariju, pribili su mu čavlima ruke i podigli ga na stup koji je već bio pripravljen. Tako bolje shvaćamo Isusove riječi Petru: »Kad ostariš, raširit ćeš ruke, i drugi će te opasivati i voditi kamo nećeš« (Iv 21, 18).

Novo arheološko svjetlo

Rimljani su svojim zaposjedanjem Palestine uveli razapinjanje. Da bi je umirili, počеше u toj maloj, a tako vrućoj zemlji, na sve strane dizati križeve. Tako Kvintilije Var u početku kršćanske ere podiže u Jeruzalemu 2.000 križeva. Nakon pada Arhelaja (6. g. po Kristu) dižu se na putovima Judeje na sve strane ta jeziva mučila. Namjesnici Kvadrat i Kuman pribiše na križ velik broj Samarijanaca i Židova. Namjesnik Feliks (52—56.) »nebrojeno mnoštvo« Židova razape. Za vrijeme opsjedanja Jeruzalema god. 70. Rimljani su pribijali dnevno do 50 Židova na križeve. Pisci govore o tim jezivim danima da je i drva nestalo za križeve.

16. lipnja 1968. otkriven je kostur jednog razapetog iz prvog desetljeća kršćanske ere u Mivtaru (što znači »pukotina«). Tu na jednoj uzvisini (givat) podiže se nova stambena četvrt.⁷ Pri kopanju temelja novih kuća naišli su na četiri groba s osarijima. Grob br. 1 nalazi se 400 m sjeverno od katakomba židovskih rabina Sanhedria i 400 m zapadno od magistrale za Nazaret. U tom grobu pronađene su kosti jednog mladića izmiješane s kostima neke djevojčice ili dječaka od tri godine. Arheolozima i specijalistima bilo je dano veoma kratko vrijeme, samo četiri tjedna da prouče nalaz. Tako je tražila viša religiozna vlast ili ministarstvo higijene. Morali su unutar četiri tjedna nanovo na prikladno mjesto pohraniti ove kosti. Zato su se zaustavili samo na kostima koje su pokazivale na nogama znakove razapinjanja. To je dosad prvi slučaj da je pronađen kostur raspeta čovjeka. O rukama se ništa sigurno nije moglo reći.

⁶ Usp. intervju J.J. COLLINS s liječnikom C.L. LYNCH, »The Crucifixion and Some Medical Data« u *Catholic Biblical Quarterly* 12 (1950) 171—172.

⁷ N. HAAS, »Anthropological Observations on the Skeletal Remains from Giv'at ha-Mivtar« u *Israel Exploration Journal* 20 (1970) 38—59; C. M. MARTINI, »I resti dell'uomo crocifisso ritrovato a Giv'at ha-Mivtar« u *Civiltà Cattolica* 122-C (1971) 492—498; R. NORTH, nav. čl., str. 127—130.

Specijalisti su utvrdili da se sigurno radi o raspetom čovjeku starom 24—28 godina. Lubanja je dobro sačuvana te se mogao uočiti izgled lica. Noge su bile probodene čavlom koji se tu još nalazio. Nije se moglo utvrditi da li su kosti kod toga bile povrijeđene (Iv 19, 32!). Osim poprečne grede, na kojoj su probodene ruke, tu su još dvije manje. Na jednoj žrtva sjedi, a drugom su joj pričvršćene noge, koje su bile probodene jednim čavlom, tako da je između čavla i nogu bila daščica. Ona je bila od maslinova drveta.

Ovako probodene noge pokazuju da je položaj raspetoga bio nešto drukčiji nego što se to obično prikazuje. Ako je osuđenik frontalno raspet, noge su bile rastavljene i pravile su veliki kvadrat. Ako je bio po strani, tada su koljena bila na strani i tijelo dolje ščućureno.

Ovo je otkriće značajno. Osvjetljuje neke nepoznate detalje razapinjnja i potvrđuje već poznate.

Torinsko platno

Možda bi arheologija mogla nešto kazati i o ostatku križa koji je našla sveta Jelena i koji je kasnije bio otkupljen od Perzijanaca. No tu se povijest i legenda jako isprepliću pa arheološko istraživanje još nije poduzeto.

Više nam može o tome reći u svijetu poznato Torinsko platno ili, kako ga nekoji radije nazivaju, Lireysko platno.⁸ Dok bibličari, pa i oni velikih imena (P. Barbet, A. Vaccari, H. Holzmeister, A. Bea . . .) sumnjaju u njegovu autentičnost, dotle znanstvenici drugih područja od liječnika do stručnjaka za kriminalistiku uzimaju stvar ozbiljno. Tako je nedavno švicarski znanstvenik prof. Max Frei, doktor biologije i prirodnih znanosti, docent kriminalistike na Zürriškom sveučilištu, specijalist za mikrotragove ustanovio pomoću jedne nove znanstvene metode da tkanina potječe iz Kristovih vremena i da je bila najprije izložena u Palestini, pa u Turskoj, zatim u Francuskoj i konačno u Italiji. Analizirao je pelud koji se nataložio kroz dva tisućljeća. Ustanovio je četiri vrste fosila peluda: pelud biljaka koje rastu isključivo u Palestini, pelud biljaka iz okolice Carigrada, koji je novijeg datuma; pelud biljaka oko Mediterana iz 14.—16. stoljeća. Smatra da sveto platno nije mistifikacija. Do 438. bilo je izloženo negdje u Palestini, zatim u Carigradu, a odatle u 14. stoljeću preneseno u krajeve oko Mediterana. Sveto platno je tada donio Geoffroy I. iz Tryesa i poklonio ga crkvi u Lireyu. Odatle seli u Belgiju, zatim u Savoju. Danas se nalazi u Torinu.

⁸ R. NORTH, nav. čl., str. 130. sl. Vidi i literaturu u članku.

Platno pokazuje sliku raspetog, koja nije učinjena kistom. Slika pokazuje negativ, što potvrđuje istinitost, jer istom otkrićem fotografije moglo se pristupiti potpunom otkriću slike — lika na platnu. Ne može biti falsifikat koji je već poznat 400 godina prije otkrića fotografije. Ne vidi se svih pet rana. Vidljiva je rana lijeve ruke, koja pokriva desnu. Čavao nije zabijen u dlan već u zapešće ruke. Noge su probodene i prekrížene, lijeva preko desne. Obje su probodene jednim čavlom. Ostaje ipak otvoreno pitanje: da li je Krist umotan u ovo platno ili neki osuđenik?

Ova nam otkrića, ako ih usporedimo sa starim izvještajima i evanđeoskim tekstovima, osvjetljaju kakav je bio Isusov križ. Istina, staurós — crux znači stup (kolac) bez poprečne grede. Ali upotreba poprečne grede isto je tako biblijski i arheološki utvrđena. Izgleda da nije bila samo jedna. Isus je nosio samo tu poprečnu gredu, na koju je bio prikovan kad je stigao na Kalvariju te uzdignut i pričvršćen na stup-staurós. »Nositi križ« je sinegdoche, uzima dio za cjelinu.

Sveti Petar pred Velikim vijećem u Jeruzalemu (Dj 5, 30) i pred Kornelijem u Cezareji (Dj 10, 39), kao i Pavao u Antiohiji pizidijskoj (Dj 13, 29), govore o »stupu« (ksylon) da naglase teološko značenje. Žele jasnije upozoriti na otkupiteljsko i spasiteljsko značenje Isusove smrti (usp. Iv 3, 14; Pnz 21, 23 i Gal 3, 13 i sl; 1 Pt 2, 24 sl.).

Kršćanski križ kao znak vjere kako ga vjernici kroz povijest prikazuju može se zadržati. Njegov je oblik bio ili T kao početak hebrejskog tau (zadnje slovo hebrejskog alfabeta); ili tradicionalni oblik bilo grčki ili rimski način (+, †); kao X, početno ime Hristos — Krist, koje se kasnije pojavljuje. Kristov križ je znak pobjede i suda svijeta, vlasti i slave Propetoga, izvor svih blagoslova i svih milosti. Stoga sveti i drag svakom kršteniku.